

*Egzotikus vidékek Jósika Júlia Közlések a külföldről
kötetében*

Hajózás messzi partokra, lakatlan szigetek benépesülése, észak-amerikai erdős peremvidékek, a zord vadon és a civilizált ember közti béke születése: a 19. század közepén a nyugat-európai prózának és sajtóirodalomnak egyaránt kedvelt témája volt a felfedezésre váró és már gyarmatosított, egzotikus vidékek ábrázolása. Dolgozatom témája az idegenség és a piac vizsgálata Jósika Júlia *Közlések a külföldről* című kötetében, különös tekintettel a távoli tájakon játszódó történetekre.

Tanulmányom első felében Jósika Júlia (szül. Podmaniczky Júlia) emigrációs szerzői pozícióját, az általa felvállalt kettős kultúráközvetítő szerepet és annak körülményeit fogom vizsgálni. Röviden kitérek a szerző munkásságának értékelése során elhanyagolhatatlan piaci szempontokra is. Ezt követően Jósika Júlia indulására fókuszálva első önálló könyvét, a kevert műfajú *Közlések a külföldről* című kötetet mutatom be. Az itt közölt írások közül egyet érintve, egyet pedig részletesen is bemutatok a szöveg angol forrásának feltárásán keresztül.

Már az 1830-as, 1840-es években – a kulturális modernizáció eszméjével egyidejűleg – megnőtt az igény a nyugati irodalom importjára, s ez fellendülést hozott a magyar fordításirodalomban.¹ Ebben az áramlatba női szerzők sokáig csak elvétve kapcsolódtak be, az emigráns magyar írók első generációjának irodalmi fellépése azonban változtatott ezen a tendencián.

¹ Zsuzsanna VARGA, „Translation, Modernization and the Female Pen” in *Worlds of Hungarian Writing. National Literature as Intercultural Exchange*, ed. András KISÉRY, Zsolt KOMÁROMY and Zsuzsanna VARGA, (Madison, Teaneck: Farleigh Dickinson University Press, 2016), 75–92, 75.

Két legnagyobb súllyal jelen lévő képviselőjük az Angliába emigrált Pulszky Teréz és a Belgiumban tevékenykedő Jósika Júlia volt.²

Jósika Miklós és felesége, Jósika Júlia 1849 után kétféle áthelyeződésen esett át. Jósika Miklós 1851-es jelképes kivégzése, illetve a házaspár teljes vagyonek Koblenz után nyilvánvalóvá vált, hogy nem térhetnek vissza Magyarországra.³ A Jósika házaspár hosszú emigrációjának 1851 és 1864 közti, brüsszeli szakaszára tehető Jósika Júlia aktív írói munkásságának időszaka. A horizontális, Közép-Európából Nyugat-Európába való költözés közben egy, a társadalmi státuszukat érintő vertikális váltás is lezajlott: az arisztokrata házaspár vagyonától megfosztva polgári életmódra kényszerült. Ez utóbbi esemény maga után vonja, hogy Jósika Júlia publicisztikája és szépirodalmi munkássága is elsősorban gazdasági szempontok köré szerveződik, hiszen innentől kezdve a Jósika-házaspár megélhetését jelentős részben az irodalmi bevételek biztosították.

A brüsszeli emigrációban Jósika Júlia kettős kultúrákövetítő szerepet vett fel. Jósika Miklós regényeinek németre fordításával és további francia nyelvű publikációkkal a magyar kultúra külföldi terjesztésére vállalkozott – mindez a korszakban a magyar értelmiség állandó témája volt.⁴ Ezzel párhuzamosan rendkívül aktív szerepet játszott az ellentétes irányú kulturális transzferben a nyugat-európai irodalom és a hétköznapi kultúrájának közvetítésével. A brüsszeli divatról, angol találmányokról, nyugati gazdasági- és kulturális hírekről magyar lapokban publikálva voltaképpen piaci rést töltött ki. A szövegek létrejötte tehát jelentős mértékben a vertikális (társadalmi) szerepváltásnak, míg népszerűségük a horizontális (földrajzi) váltásnak köszönhető.

Jósika Júlia irodalmi érvényesülésében jelentős szerepet játszott az arisztokrata származásából (is) következő többnyelvűség. Német anyanyelven mellett kiválóan beszélt franciául és angolul is. Testvére, Podmaniczky Frigyes naplójából tudjuk, hogy a magyart mint idegen nyelvet sajátította el,⁵ ennek ellenére irodalmi munkásságának túlnyomó részét magyar nyelven írta.

² Uo., 76–78.

³ HITES Sándor, *Még dadogtak, amikor ő megszólalt: Jósika Miklós és a történelmi regény* (Budapest: Universitas, 2007), 76.

⁴ HITES Sándor, „Komparatiztika és emigráció” *Helikon* 60. 4.sz. (2014): 560–576, 567.

⁵ A következőképpen fogalmaz Podmaniczky Frigyes: „Két idősebb nővérem – Julia, utóbb férjezett báró Jósika Miklósné és Eliza, utóbb férjezett Majthényi Péterné – a magyar nyelvből rendszeres oktatásban részesültek, mert gyakorlatuk vajmi kevés volt, miután az akkori világban soha senki magasabb körökből magyarul nem beszélt (...)” PODMANICZKY Frigyes, *Naplótöredékek*, I. (Budapest: Grill Károly, 1887.), 26.

A nagyvárosi, poliglott belga közeg, a könnyű hozzáférés angol, német és francia folyóiratokhoz, könyvekhez, illetve a sajtó és levelezés útján életben tartott magyar kulturális kapcsolatok lehetővé tették, hogy kozmopolita szerzői pozícióból a magyar olvasók számára vonzó szövegeket publikáljon. A külföldi tapasztalat mint értéktöbblet novellisztikájában és regényeiben is felfedezhető; publicisztikai munkásságában pedig hatalmas szerepe van a külföldi tudósításnak – elsősorban a divat, a kultúra és a gazdaság témáiban. Kiadott két kevert műfajú kötetet is *Hölgynaptár* és *Közlések a külföldről* címmel. Mindkét kötet elsődleges célja a nagyvilág gondosan megválogatott híreit, találmányait, szórakoztató történeteit elérhetővé tenni a magyar olvasó számára. A továbbiakban a *Közlések a külföldről* kötet értelmezésére szorítkozom.

A 19. századi Angliában a nők irodalmi fellépésének egyik legfontosabb lépcsője a fordításirodalomba való bekapcsolódás volt. Elsősorban német és francia teoretikus szerzők és szépírók könyveit fordították angolra. Kezdetben ezek a fordítások nem a nyilvánosságnak készültek: a fordítók gyakran értelmiségi férjük vagy apjuk munkájához asszisztáltak; majd a magánhasználatú fordításokból országos terjesztésű kiadványok lettek.⁶ Az önálló munkák publikálásában számos akadályba ütköző írók fordítás által nyertek teret maguknak az irodalmi piacon.⁷ A fordítás természetesen minden esetben újraírás. A fordító a nyelvi dekódoláson túl a saját kulturális környezetére is alkalmazza a fordítói értelmezésnek kiszolgáltatott szöveget, ezáltal értehetőbbé és befogadhatóbbá téve azt. Lesa Scholl ezt *a szöveg gyarmatosításának* nevezi.⁸

Jósika Júlia irodalmi pályája Jósika Miklós regényeinek magyarról németre történő fordításával indult.⁹ A német piacra szánt művek a kulturális transzfer roppant sajátos verzióját alkották, ugyanis a szerző és a fordító – férj és feleség – egyforma nyelvi- és kulturális közegeből került ki, illetve egyforma

⁶ Lesa SCHOLL, *Translation, Authorship and the Victorian Professional Women: Charlotte Brontë, Harriet Martineau and George Eliot*, (Farnham: Ashgate, 2011), 2–3.

⁷ Uo., 187.

⁸ Uo., 188.

⁹ *Stephan Jósika*: Historischer Roman von Nikolaus Jósika, ins deutsche übertragen. (Leipzig, 1851.); *Zur Geschichte des ungarischen Freiheitskampfes*. Authentische Berichte, U. ott, 1851.; *Die Hexen von Szegedin*. Hist. Roman von Nicolaus Jósika. Übersetzt von Julia Josika. Wurzen, 1863.; *Franz Rákóczy II.*, Roman von B. Nik. Jósika, übersetzt von Julia Josika Pest-Wien-Leipzig, 1867, idézi SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái V.* (Budapest: MKKE, 1980) 651.

áthelyeződésen estek át. Habár Jósika Júlia édesanyja Nostiz von Jänkendorf Eliza, a kimagasló műveltségű drezdai államminiszter, író és költő Gottlob Adolph Ernst von Nostiz-Jänkendorf lánya¹⁰ volt, a szerző már az aszódi Podmaniczky-birtokon nevelkedett, így a német kulturális közeget csak közvetve, anyai rokonságán keresztül ismerhette. Fordításai így bizonyos fokig saját kulturális váltásának termékei.

Első, saját neve alatt publikált önálló kötete a *Közlések a külföldről – fiatal olvasók számára* című kétnyelvű könyv szövegei *Mittheilungen aus dem Auslande – eine Jugendschrift* címmel tüköroldalon, német nyelven is olvashatóak a könyvben. A kötetet Heckenast Gusztáv adta ki Pesten 1855-ben, vagyis négy évvel az első két Jósika Miklós-fordításának kiadása, és öt évvel az első saját regényének megjelenése előtt. A kötet átmenetisége tehát nem csupán a kevert műfajúságban áll, hanem az életműben is átmenetet képez a fordítás és a saját szövegek létrehozása közt. Jósika Júlia ebben a tekintetben is illeszkedik a viktoriánus angol írónők fent említett mintájába.

A 19. századi Angliában reneszánszát élték a miscellániák. Az 1830-as évektől kezdve általánossá kezdett válni a folyóiratok rovatainak vegyes tartalmú cikkekkel való felduzzasztása az előfizetők számának növelése érdekében.¹¹ Hamarosan megjelentek a sajtópiacra a periodikus miscellániák, melyek vegyesen tartalmaztak híreket, esszéket, verseket és kispróza műveket. A heti rendszerességgel megjelenő szépirodalmi válogatásokat közlő folyóiratok közül a londoni *Athenaeum* emelkedett ki. A lap robbanásszerűen növekvő példányszámának – becslések szerint 1835-re már félmillió példánynál tartott – és olvasótáborának állandó növekedése következtében fokozatosan veszített a színvonalából, mivel a nagyközönséget kiszolgáló, könnyed szövegekre helyezte a hangsúlyt.¹² Az irodalmi válogatások publicisztikai térhódításával párhuzamosan a könyvpiacra is megjelentek az olcsó antológiák és miscellániák is.¹³ A *Közlések a külföldről* szerkezetét és forráshasználatát tekintve is reminiscenciát hordoz ezekkel a kötetekkel – a magyar olvasók számára ismertebb, szintén vegyes szövegeket tartalmazó kalendáriumokkal szemben.

¹⁰ Frank FIEDLER und Uwe FIEDLER, *Lebensbilder aus der Oberlausitz. 60 Biografien und Bautzen, Bischofswerda und Umgebung* (Bischofswerda: Books on Demand, 2017), 241.

¹¹ Lee ERICKSON, *The Economy of Literary Form; English Literature and the Industrialization of Publishing 1800-1850*. (Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1996) 79.

¹² Uo., 80.

¹³ Uo., 80–81.

A kötet külföldi terjesztéséről – amit a kétnyelvűség lehetővé tett volna – egyelőre nincs információnk. Tekintettel arra, hogy a korszakban a magyar arisztokrácia társalgási nyelve még mindig a német volt, a német – magyar közlés igen praktikus eszköz lehetett a potenciális olvasótábor megkétszerezéséhez. A kötetben közölt írások forrásai nincsenek megjelölve, a szerző *előszó helyett* csupán ennyit jegyez meg:

Elhatározott ellensége vagyok minden előszónak, bevezetésnek s. a. t., jelen lapokat megelőzőleg csak annyit jegyzek meg, hogy azok részint eredeti műveket, részint átdolgozásokat és fordításokat foglalnak magukban.

Hogy a források, melyekből a külön cikkek vétettek külön megemlítve nincsenek, azért történt, mivel fiatal olvasókra szánt műben ezt feleslegesnek tartottam, s mivel gyakran ugyan azon egy cikkben több forrásból merítettem.

Brüsszel, November 6-kán 1854

A szerzőné¹⁴

A *Közlések...* számos ismeretterjesztő cikket tartalmaz a kultúra- és tudománytörténet legváltozatosabb területeiről, mint például a rovar- és madártan, bányászat, elektromosság, vagy éppen az íróeszközök története. Ezek a cikkek tudománynpszerűsítő jellegűknél fogva nem tudományos igényű megírt szövegek. A *Villany csudái* című leírás például egy angol rémregénybe illő anekdotát használ az elektromosság élettani hatásainak illusztrálására – és az olvasó szórakoztatására. Eszerint Angliában egy természettudományos kutatócsoport kísérletezett egy kivégzett bűnöző holttestének elektromossággal történő stimulálásával: „A hulla nehéz, és rángatózásoktól kísért lélekzetet kezdett venni, szemei felnyitak, ajkait mozgatta, s arcvonásait oly rémítően eltorzította, hogy a nézők egyike elájult ijedtében.”¹⁵ Ez a háborzongató jelenet talán szokatlan egy magyar fiataloknak szánt kötetben, azonban a viktoriánus Angliában az ifjúság körében is rendkívül népszerű volt a hetente megjelenő filléres rémtörténet, ún. *penny blood*, vagy *penny dreadful* műfaja.¹⁶

Három hosszabb elbeszélést is olvashatunk a *Közlések a külföldről* kötetben, melyek közül a *Marieke és az ebe. Vázlat a flamand népéletből* valószínűleg Jósika Júlia saját műve. Ez az elbeszélés nyelvi megformáltságában,

¹⁴ JÓSIKA Júlia: *Közlések a külföldről* 1. köt. (Pest: Heckenast, 1855), 5.

¹⁵ Uo., 59.

¹⁶ MIMI MATTHEWS, *Penny Dreadfuls, Juvenile Crime, and Late-Victorian Moral Panic*, hozzáférés: 2015.11.16., <https://www.mimimathews.com/2015/11/16/penny-dreadfuls-juvenile-crime-and-late-victorian-moral-panic/>.

történetvezetésében és szerkezetében is közeli rokonságot mutat Jósika Júlia későbbi – tárcaként, illetve kötetben közölt – novelláival. Az alcim mögött még egy megjegyzés szerepel: *Igaz esemény után*.¹⁷ Erősíti a szerzőség tisztázását, ha hitelt adunk annak, hogy az elbeszélés alapja nem egy másik szépirodalmi szöveg, hanem egy helyi esemény. Erre enged következtetni a mű elején olvasható néprajzi kitérő is, melyben részletesen tárgyalja a flamand szereplők öltözetét, otthonuk berendezését, s ezt összeveti a magyar viszonyokkal.¹⁸

A másik két elbeszélés, a *Pitcairn sziget s lakói* és a *Képek Angol-Canadából* nagy valószínűséggel angol szerzők műveinek fordítása, illetve átdolgozása. Az eredeti szövegek szerzőjét és címét a kötet többi darabjához hasonlóan itt sem tüntette fel. A két szöveg hasonló sémára épül: civilizált, művelt, keresztény angolok meghonosítják és felvirágoztatják az európai kultúrát egy távoli, barbár vidéken. Az angol felsőbbrendűség tudata és a kulturális gyarmatosítás jelensége a *Képek Angol-Canadából* című elbeszélésben ropant szembetűnő. A vadregényes Kanadába kitelepülő angol családnak a szélsőséges természeti viszonyoknál, környékbeli indián törzseknél és ellenséges telepeseknél is jobban megnehezíti az életét a konok szabadságvágytól hajtott ír cselédlányuk, aki – természetesen – csak az iszákos skót inassal ért szót. Az ír cselédlány függetlenségi törekvései a szöveg szarkasztikus humorforrásként szolgálnak. Egy személyben testesíti meg az emancipációért küzdő nőt, az alárendelt helyzetét el nem fogadó szolgát, és egy legyőzött nép Amerikába kivándorolt, immár szabad lányát. Az elbeszélés retorikájában mindez arcátlan, komolytalan és nevetséges karaktert alkot. Miután elhagyja a családot, helyét egy engedelmes, és hálás indiánlány veszi át, akit az angol családanya írni-olvasni tanít és jó kereszténnyé nevel.

A gyarmatosítás a gyarmatosítók szemszögéből nézve civilizációs kúrdetésként legitimálódik a fejlett, felsőbbrendűnek tekintett európai kultúra átadása révén.¹⁹ Az ilyen típusú posztkolonialista narratívák igazolják a területfoglalás jogosságát és a beavatkozást az őslakosok életébe. A *Képek Angol-Canadából* ennek a felfogásnak a félreérthetetlen közvetítője.

¹⁷ JÓSIKA, *Közlések a külföldről*, 79.

¹⁸ „Ha kissé hosszabbak valánk a ház és udvar leírásában, ok az: hogy fiatal olvasóinkkal a flamand köznép háztartását akartuk megismertetni, mely oly igen különbözik hazánkbeltől.” Uo., 83.

¹⁹ Stephen MORTON, *States of Emergency: Colonialism, Literature and Law* (Liverpool: Liverpool University Press, 2013), 17.

A *Pitcairn sziget s lakói* bizonyos tekintetben hasonló húrokat pendít meg, azonban nem valószínű, hogy a két elbeszélés azonos szerzőtől származna. A *Pitcairn sziget s lakói* című szöveg forrása egyértelműen azonosítható.

A lakatlan, trópusi szigeten kifejlődő utópisztikus civilizáció történetét több 19. századi szerző is megírta. A Jósika Júliánál olvasható változat az alábbi történetet meséli el:

1788-ban az angol királyi flotta hajóján, a Bountyn Fletcher Christian fellázad Bligh kapitány ellen. A kapitányt és embereit csónakra teszik, a lázadók pedig visszahajóznak Tahitira, ahol asszonyok és további matrózok csatlakoznak hozzájuk. Az angol flottától való félelmükben a félreeső Pitcairn szigetre menekülnek, ahol a Bountyt megsemmisítik, és kolóniát alapítanak. A sziget nagyon kicsi, a kolóniában sokkal kevesebb a nő, mint a férfi, ráadásul megtanulnak szeszt főzni helyi növényekből. Ezen körülmények következtében a férfiak néhány év alatt lemeszárolják egymást, így csak a nők és gyerekek maradnak egyetlen férfival. Ez az Adams nevű ember vallási és politikai vezetőként lép fel, megszervezi a sziget földművelését, kézműiparát, és a gyerekek oktatását is magára vállalja. Az arra járó hajókkal cserekereskedelmet folytatnak, de pénzt nem használnak. Olyan utópisztikus közösséget hoz létre, hogy amikor az angolok megtalálják, nem akarják elfogni és törvény elé állítani a hajóslázadás miatt. Halála után egy fiatal, művelt ír hajós, Nobbs veszi át a helyét. Közben új lakók is érkeznek a szigetre, így a békét és bőséget továbbra is fenn tudják tartani. Nobbsot az Anglikán Egyház pappá szenteli, így a közösség az angol koronától laza függésben, többnyire háborítatlanul él tovább.

Tekintve, hogy az 1855-ben kiadott *Közlések...* rövid előszavát Jósika Júlia 1854-re dátumozta, az eredetinek ennél korábbról kellett származnia. Walter Brodie *Pitcairn Island and the Islanders in 1850*²⁰ című útinaplója 1851-ben látott napvilágot, s habár a címe egyezést mutat, a szöveg elsősorban a sziget egykorú leírására, és nem a helyi közösség történetére fókuszál. Ígéretesnek tűnt az Adams életútjáról és a Pitcairn szigeten előjáróként véghezvitt tetteiről írt regény is; Frederick Chamier – *Jack Adams, the Mutineer*²¹ című könyve, amely 1838-ban jelent meg. Az eseményeket és a szereplőket Jósika Júlia vehette volna ebből a műből; nem találtam azonban olyan szöveghelyet, amely konkrét egyezést mutatott volna.

²⁰ Walter BRODIE, *Pitcairn Island and the Islanders in 1850* (London: Whittaker & Co., 1851).

²¹ Frederick CHAMIER, *Jack Adams, the Mutineer* (London: H. Colburn, 1838).

Több lehetséges forrás eredménytelen áttekintése után jutottam el az időben is nagyon közel álló, Thomas Boyles Murray 1853-ban kiadott *Pitcairn: the Island, the People and the Pastor* című ismeretterjesztő munkájához. A szerző a könyvet a sziget előljárója, Nobbs tiszteletes Viktória királynőnél tett látogatása alkalmából írta; elsődleges célja a Brit Birodalom részét képező sziget földrajzának, történetének, társadalmának, gazdaságának és vallási életének bemutatása. A szerző – aki maga is egyházi személy – elsősorban írott forrásokból, illetve Nobbs előljáró beszámolóiból dolgozott; a *Pitcairn: the Island, the People and the Pastor* tehát nem fikciós mű.²² (Érdekesség, hogy az izolált csendes-óceáni sziget a mai napig az Egyesült Királyság fennhatósága alá tartozik, és kevesebb, mint ötven lakosa van.)²³

Elég Murray könyvének tartalomjegyzékére pillantani, és nyilvánvaló a tartalmi-szerkezeti hasonlóság a *Közlések*...ben olvasható szöveggel. Alaposabb vizsgálatnak vettem tehát alá az 1853-as ismeretterjesztő könyvet, és egész bekezdéseket találtam benne rövidített, de egyértelműen felismerhető formában Jósika Júlia kötetében. A következőkben ezt szemléltetem néhány rövid idézet példáján keresztül.

Jósika Júlia: *Pitcairn sziget s lakói*

Thomas Boyles Murray: *Pitcairn: the Island, the People and the Pastor with a short account of the Mutiny of the Bounty*

Az angol tengerész hadnagy Bligh, ki több évig Resolution hajón, a híres világkörülhajózó Cook kapitány munkáiban s veszélyeiben osztozott, 1787-ben Bounty hajó parancsnokává neveztetett ki [...]²⁴

In the year 1787 His Majesty's armed ship, the Bounty was fitted out by the English government, the command being given to Lieutenant Bligh [...]. Bligh [...] had been sailing master under Captain Cook, having been for four years with that great navigator on the Resolution.²⁵

²² Thomas Boyles MURRAY, *Pitcairn: the Island, the People and the Pastor with a short account of the Mutiny of the Bounty* (London: Society for Promoting Christian Knowledge, 1853) IX–X.

²³ A Pitcairn-sziget hivatalos honlapja alapján, hozzáférés: 2017.12.04., <http://www.immigration.gov.pn/community/index.html>

²⁴ JÓSIKA, „Pitcairn sziget...”, 7.

²⁵ MURRAY, *Pitcairn: the island...*, 15.

178[9]-iki ápril 27-én Bligh hadnagy őt ebédre hitta meg, de Christián meg nem jelent.²⁶

Az est fenséges volt, s a forró égöv dacára, hol a Bounty ez időben haladott, szokatlanul szelíd. Ebéd után a hajó parancsnoka késő éjjelig sétálgatott a hajó födletén fel s alá, míg végre cajütjébe tért vissza.

On the evening before the mutiny, Bligh had invited Christian to supper in his cabin; an invitation which he declined. Christian had the watch for two hours. The night of the 27th of April, 1789, was remarked for its beauty, even in the tropical regions, all nature being calm and lovely around; but it was the eve of a day of consternation and terror.²⁷

[...]

Napköltekor hirtelen ébresztetett föl mély álmából, s felnyitván szemeit látta hogy cajütje tele van késekkel s pisztolyokkal felfegyverzett emberekkel, kik fekhelyét vették körül s kiknek élén Christián állt.

Bligh alig hívén szemeinek – kérdé: mit jelentsen ez? – de egy fenyegető szózat felelt azonnal: hallgasson ön – vagy halál fia!²⁸

At the dawn of day, they roughly awoke Bligh, who, starting up in amazement, on seeing men about him armed with cutlasses and pistols, called out loudly for assistance. On his demanding what they meant, „Hold your tongue, sir, or you are dead this instant! was the answer which he received.”²⁹

Az ehhez hasonló egyezések a *Pitcairn sziget s lakói* teljes terjedelmében előbukkannak pontosan ugyanabba a logikai ívbe illesztve, mint a (feltételezett) forrásszövegben. Kihagyásokkal és jelentős tömörítéssel, de Jósika Júlia narratívája a Pitcairn szigetről következetesen igazodik Murray szövegéhez. A *Pitcairn sziget s lakói* két ízben is megemlít egy bizonyos Keresztényi Míveltséget Terjesztő Társulatot, melynek kiadványait a szigetlakók olvasásák, s melynek Nobbs tiszteletes végül misszionáriusa lesz.³⁰ Ez a társulat azonosítható a Society for Promoting Christian Knowledge-dzsal, melynek gondozásában a *Pitcairn: the Island, the People and the Pastor* is megjelent.

²⁶ JÓSIKA, „Pitcairn sziget...”, 7.

²⁷ MURRAY, *Pitcairn: the island...*, 22.

²⁸ Uo., 9.

²⁹ Uo., 22.

³⁰ JÓSIKA, „Pitcairn sziget...”, 53.

A *Pitcairn sziget s lakói* tulajdonképpen egy huszonöt oldalas, rövidített, ifjúsági változata a kétszázhusz oldalas *Pitcairn: the Island, the People and the Pastor* című munkának. Jósika Júlia elhagyta a gazdaságföldrajzi, teológiai és politikai kitérőket, és kizárólag a történetre koncentrálna szórakoztató elbeszélést kerekített az ismeretterjesztő könyvből.

A *Közlések a külföldről* az írói útkeresés időszakának terméke. A brüsszeli emigráció anyagi nehézségeire a Jósika-házaspár válasza az irodalom mintegy családi vállalkozásban történő művelése volt. A német piacra szánt magyar könyvek, a *Jósika István és a Magyar szabadságharc története* német fordítása után Jósika Júlia megkísérelte az emigrációban rejlő lehetőségeket ellentétes irányban is kiaknázni: ezúttal külföldi, főleg angol szerzők műveit kínálta a magyar olvasóközönségnek. Az ily módon létrejövő szövegek – David Porter szavaival élve – „sokféle eredet hibrid termékei”, melyek „úton vannak valahová máshová”.³¹ A kötetbe foglalt szövegek eredetének ismerete nélkül is világos, hogy nem nyugat-európai irodalmat olvasunk, hanem azt, hogy hogyan olvassa a nyugat-európai irodalmat a magyar emigráns szerző. Ez persze mit sem változtatott a kötet korabeli eladhatóságán.

Jelen dolgozatban feltárt forrásszöveg, a *Pitcairn: the Island, the People and the Pastor* az első kiadástól számítva 1860-ig évente jelent meg új, átdolgozott, bővített kiadásokban, sőt, 20. századi újrakiadásai is kaphatóak. Jósika Júlia elsőkötetes szerzőként nagyon tudatosan, minél nagyobb piac lefedésére törekedve válogatta össze a *Közlések...* szövegeit. A már megjelenésekor is sikerkönyvnek számító angol forrás beemelése a gyűjtemény elejére mindenképpen figyelemfelkeltő indítás. Feltétlenül érdekes lehet a kötet további forrásszövegeinek feltárása, különös tekintettel azok megjelenési helyére, népszerűségére és szövegkörnyezetére.

A tüköroidalon futó német változat mondatról mondatra egybevágnak a magyarral, az önfordításban nem találtam lényeges eltéréseket. Ahogy azt már említettem, Jósika Júlia anyanyelve a német volt, a magyart pedig később sajátította el, így valószínűsítem, hogy a kivonatolt változatot először német nyelven írta meg az angol eredeti alapján, és németből fordította magyarra. A többszörös kódváltáson átesett, erősen szelektált szöveg fordításelméleti szempontból további kutatásra is érdemes, de jelen dolgozatom kereteit ez szétfeszítené.

³¹ David PORTER, *The crisis of Comparison and Worlds Literature Debates*, (Modern Language Association, 2011.) idézi: HITES, „Komparatistika és emigráció...”, 562.

Szaák Lujza 1888-ban, a *Győri Hírlap*ban megjelent, Jósika Júlia ifjúsági irodalmáról szóló cikksorozatában a *Közlések a külföldről* kötetnek hatalmas népszerűséget és kiadói sikert tulajdonít,³² sőt a szerző 1863-as nevelési tanácsadója előképének tekinti,³³ amely Jósika Júlia legkeresettebb könyve volt. Ez utóbbi állítást érdemes kritikával kezelni, de tény, hogy a *Közlések...* kijelölte az irányt Jósika Júlia későbbi, igen nagy népszerűségnek örvendő műveinek. Ez pedig a nyugat-európai hírek, kulturális termékek és morális értékek alaposan megszűrűt közvetítése volt elsősorban fiatal olvasók számára.

³² „[A *Közlések a külföldről*] bár rendkívüli kedveltséggel fogadtatott a magyar hölgyvilág részéről, mégis érezvén azt, hogy e téren csak kevés mondani valója maradt, hasonnemű munkák megírásához, bármint unszoló is kiadója, nem mutatott hajlandóságot” Szaák Lujza, „Báró Jósika Julia, mint a női ifjúsági irodalom úttörője”, *Győri Hírlap* (1888. december 6.) 1.

³³ Uo.